

Un document inedit privind Despărțământul BRAȘOV al ASTREI

aparținând profesorului NICOLAE BOGDAN

În fondul ASTRA al Arhivelor Naționale, Filiala Sibiu există un document olograf elaborat de profesorul Nicolae Bogdan, în 1911, pe care îl aducem în atenția cercetătorilor prin prezenta comunicare¹. Este vorba de o schiță istorică a Despărțământului Brașov al Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (Astra). Cuprinde treisprezece pagini manuscrise pe file de caiet, purtând titlul *Istoricul Despărțământului*, iar la sfârșit, semnătura lui Nicolae Bogdan și calitatea de director al acestui despărțământ.

Nicolae Bogdan este una dintre personalitățile învățământului și culturii românești plecat de pe meleagurile Covasnei. S-a născut la 10 martie 1867 în Hăghig, într-o familie de țărani cu 11 copii². Urmează cursurile școlii primare din satul natal, liceul în Brașov pe care îl absolvă în 1887 și Universitatea din Cluj specializându-se în limbile latină și maghiară (1891). După terminarea facultății, vreme de un sfert de veac, se afirmă pe plan școlar ca profesor la Gimnaziul de stat din Brașov. Se remarcă prin calitățile didactice, prin publicistică și ca autor de manuale școlare. „*Gramatica limbii române*” care a cunoscut trei ediții și „*Limba maghiară pentru clasele I-IV*” au fost manuale după care au învățat generații întregi de elevi în anii dinaintea Unirii Transilvaniei cu România. Odată cu pătrunderea armatelor române în Transilvania, în august-septembrie 1916, Nicolae Bogdan se pune la dispoziția administrației românești, urmând destinul tragic al retragerii peste Carpați. În anii 1917-1918, la Stockholm și la Paris va activa, alături de Take Ionescu, Octavian Goga, Traian Vuia și alți intelectuali români din exil, pentru înfăptuirea idealului unității naționale³.

La o vârstă la care mulți se gândesc la anii pensionării, Nicolae Bogdan este chemat să pună bazele învățământului liceal românesc din Cluj, în calitate de director al nou înființatului liceu de fete „*Regina Maria*”⁴. Va conduce destinele acestei școli până în anul 1932 înscriind-o pe o traiectorie de referință în istoria școlilor clujene.

În perioada activității didactice de la Brașov (1891-1916), Nicolae Bogdan, la fel ca cea mai mare parte a intelectualilor români din vremea aceea, desfășoară o bogată muncă pe tărâm cultural și politic în cadrele Asociațiunii și ale Partidului Național Român. În timpul în care profesorul Andrei Bârseanu era director al Despărțământului Brașov al Asociațiunii, Nicolae Bogdan este ales secretar al comitetului despărțământului. Timp de un deceniu (1898-1908), tânărul profesor de gimnaziu își face ucenicia în treburile culturale ale Asociațiunii. Era perioada în care se apropia semicentenarul activității sale. În același timp Comitetul Central al Astrei se străduia să activeze despărțămintele și agenturile orientându-se și stăruindu-se pentru atragerea în cadrele Astrei a unui număr cât mai mare de intelectuali și țărani. Inițierea Bibliotecii populare a Asociațiunii, itine-

rarea prin agenturi a adunărilor generale ale despărțămintelor, subvenții pentru școlile românești din Secuime, organizarea bibliotecilor populare în agenturi erau inițiative menite să răspândească cultura națională în popor. După plecarea lui Andrei Bârseanu la Sibiu, Nicolae Bogdan este ales director al Despărțământului Brașov, funcție pe care o îndeplinește din 1908 și până la refugiul său peste Carpați, în toamna anului 1916. Perioada în care Nicolae Bogdan s-a implicat în destinele Asociațiunii în zona Brașovului și Trei Scaunelor este una dintre cele mai rodnice în realizări din întreaga istorie a Astrei.

În condițiile în care în anul 1911 s-a sărbătorit semicentenarul Asociațiunii, Nicolae Bogdan, bazat pe arhiva ce o avea la dispoziție și, în primul rând, pe protocoalele comitetului despărțământului pe care le invoca el însuși drept sursă de informații, elaborează documentul intitulat „*Istoricul Despărțământului*”, pe care îl publicăm integral în forma olografă. El cuprinde repere generale ale evoluției despărțământului, începând de la înființarea lui, în 1870 și până la data redactării documentului. Este de remarcat tonul ponderat, fără nici o urmă de avânt apologetic neacceptat de documente, boală de care sufereau și suferă încă multe din referirile la activitatea Asociațiunii.

Aflăm, rând pe rând, date privind înființarea și activitatea despărțământului, momentele de criză, reorganizările succesive, personalitățile care s-au succedat la conducerea lui, începând cu Ioan Petric, director al despărțământului timp de 15 ani (1870-1895), V. Voina (1895-1898), Andrei Bârseanu (1898-1908) și continuând cu autorul manuscrisului. Sunt consemnați secretarii despărțământului, precum și cei mai de seamă intelectuali care s-au integrat în susținerea activităților Astrei în cadrul Despărțământului Brașov, Bartolomeu Baiulescu, I. Barac, Iosif Pop, Iacob Mureșianu, Diamandi Manole, Gh. Maior.

Documentul amintește zonele de arondare, structurile organizatorice teritoriale, istoricul organizării agenturilor, direcțiile de acțiune și inițiativele despărțământului în teritoriu: prelegeri populare, biblioteci itinerante, expoziții, distribuirea de ajutoare, natura și beneficiarii acestora, scopurile educaționale și mijloacele de atingere a lor.

În ansamblu, documentul este util și chiar indispensabil cunoașterii rosturilor și resorturilor intime care au dat viață unei intense vieți cultural-naționale românești în cea de a doua jumătate a veacului trecut și în primul deceniu al secolului nostru în zona Brașov-Trei Scaune.

Istoricul despărțământului

Despărțământul s'a înființat în anul 1870. La început sub numirea de: Desp. Brașov-Treiscaune al Asoc. trans. p. lit. rom. și cult. pop. român, iar de la noua arondare, votată în ad. gen. din Reghin (1890): Desp. I (Brașov) al

As. etc.

Dela înființarea sa și până azi Desp. a funcționat neîntrerupt și s'a folosit de felurite mijloace pentru popularizarea As.

O singură criză se poate observa în viața Desp., anume dela 1895-1898, când era amenințat cu destrămarea.

Prin reconstituirea din 15/2 Martie 1898, făcută sub conducerea d-lui dir. Gimnazial V. Onițiu, ca delegat al comitetului central însă, Desp. se reculege și organizându-se din nou ia avânt. De atunci încoace, prin întemeierea de biblioteci ambulante, prin plasarea lor prin agenturi, prin introducerea prelegerilor populare prin delegați emiși din sinul comitatului și prin conferențieri specialiști, precum și prin împărțirea poporului cu diferite favoruri, Asoc. străbate tot mai adânc în paturile dela țară, așa încât puține (2-3) comune sunt pe teritoriul Desp. nostru, cari să nu-i fi gustat binefăcătoarele roade.

Primul director al Desp. a fost fericitul protoprosbiter al Brașovului Ioan Petric, care timp de 15, până la anul 1895, a condus Desp. cu zel și cu abnegațiune.

Dânsului i-a urmat fericitul protopresbiter V. Voinea, dela 1895-1898; dela 1898 - până la 1908 de prof. A. Bârseanu, iar de atunci încoace dl. prof. N. Bogdanu.

Secretarii (actuarii) Desp. au fost: fericiii: Dr. I. Meșotă, dir. Gim, Dr. N. Pop, corector gimn. Iosif Maxim, prof., iar dintre cei cari sunt în viață domnii: A. Bârseanu, Dr. I. Blaga, N. Bogdan, și Dr. A. Bogdanu profesori.

Pelângă aceștia cei mai de valoare bărbați de pe teritoriul Desp. se angajază ca membri ai comitetelor de pe vremuri și cu zel și abnegațiune servesc și promovează scopurile Asociațiunei.

Între aceștia amintim pe fericiii B. Baiulescu, prot. or. I. Barac prot., Iosif Pop jude, Iacob Mureșianu, D. Manole, Gt. Maior etc.

Că dela început s'a lucrat după un plan bine definit în conducerea As. dovedește împrejurarea, ca primul comitet, pentruca să poată străbate mai ușor cu lucrările sale, a împărțit întreg Desp. în mai multe cercuri (tracturi) sub conducerea respectivilor protoprosbiteri tractului.

Aceste cercuri erau următoarele:

Cercul I	Protopopiatul prim al Brașovului
// II	// al Voilea
// III	Tractul Branului
// IV	// Treiscaunelor
// V	// Hidvégului (Heghigului)

sub conducerea prot. or. I. Moga (Vâlcele).

Tot primul comitet a făcut conspectul celor 55 comune aflătoare pe teritoriul Desp. împreună cu statistica tuturor sufletelor române aflătoare în ele (erau cu totul 55000 de suflete) lucru pentru care comitetul își exprimă mulțămă comitetului cercual.

Pe lângă această împărțeață s'a trecut la organizația agenturilor comunale.

Procese verbale arată că dela început s'a încercat în repetite rânduri organizarea lor, dar fără de rezultatul real, căci deși pe hîrtie dăm în două rânduri de mai multe agenturi organizate avându-și comitetele lor, despre oareșicare viață în agenturi nu se poate vorbi, decât numai dela întemeierea și plasarea bibliotecilor populare prin agenturi (1898).

Adunări generale s'au ținut în fiecare an (afară de anii 1886-88) cînd nu s'au putut ține din acuza crizei

financiare, prin care a trecut Desp. și afară de timpul crizei de 3 ani (1895-98), cari erau adevărate sărbători naționale, unde se țineau disertațiuni. se dedeau producțiuni, se distribuiau premii, cărți și s'au organizat și câteva espozițiuni, ami ales de manufacturi și industrie de casă.

Între dizertanți, dintre cei răposați amintim pe: B. Baiulescu, I. Lăpădat, Ioan Popea.

Expoziții s'au aranjat în Codlea (1885), Turcheș (1890), Prejmer 1892, apoi în Brașov cu ocaziunea adunărilor generale ale *Asociațiunei* 1883 și 1906.

Foarte des s'au distribuit ajutoare de câte 30, 40, 50 fl. Pentru procurarea de cărți și rechizite școlare, mai ales pentru școlile române din Săcuime, (anii 1873-1885); apoi câte 15-30-40-50 fl. pentru ajutorarea învățăcelilor dela meserii (1873-1885), mai târziu pentru acei măestrii, cari țineau ucenici români cel puțin 3 ani și-i îmbrăcau; apoi premii de câte 10 fl. (1890-91) pentru cele mai bune disertațiuni populare, pentru învățătorii, cari vor propune mai bine lucrul de mînă; pentru cele mai bune coruri poprale; apoi dela 1898 încoace premii decate 15, 20, 30 cor. Pentru grădinile școlare, premii decate 30-50 cor. Pentru instrucțiunea de analfabeți.

S'au distribuit cărți în nenumărate rânduri, iar în timpurile mai nouă s'au distribuit semințe, altoi și o mașină de tăiat sfele (1910).

Între problemele mai importante, cari au ocupat comitetele de pe vremuri, în primul rând a fost combaterea alcoolismului printre poporul român și în special la Românii de pe teritoriul Desp. nostru.

Spre acest scop în anul 1873 s'a înființat o Reuniune pentru înfrînarea beuturilor spirtoase ca secțiune a Desp.

Totspre acest scop comitetul Desp. s'a arestat cătră adunarea g. din Sebeș (1872) să intervină la Arhipăstoriei bisericelor noastre cerându-le concursul pentru combaterea acestui flagel.

Dela 1898 încoace s'a ținut aproape în fiecare comună a Desp. prelegeri însoțite de proecțiuni combătându-se cu succes acest rău.

Pelângă chestiile culturale s'a dat deosebită atenție, chestiilor economice.

Încă în anul 1874, în Vâlcele, se hotărâse a se înființa în sânul Desp. As. o *secțiune agronomică* cu luarea în considerație a economiei de vite.

Secțiunea nu s'a înființat (cel puțin nu i-am dat de urmă), dar ideea n'a încetat a fi una din principalele preocupățiuni ale comitetelor, dovadă că în ad. g. din Herman (1900) comitetul primește mandat să înființeze o Reuniune agronomică comitatenză.

Adunarea de constituire s'a și ținut încă în toamna aceluiaș an, s'au votat statutele și s'au așternut Ministrului de comerț spre aprobare, dar fiind vorba de reuniune cu caracter român, Ministrul a denegat aprobarea statutelor.

Comitetul Desp. însă a continuat și continuă și azi cu propagarea culturii economice în cadrul Asociațiunei folosindu-se de toate mijloacele ce-i stau la dispoziție.

Tot acest scop avea să-l servească și înființarea unei școale de țesut în Săcele, care preocupase mult comitetul printre anii 1880-84.

Se făcuseră și unele subscrieri spre acest scop (în an. 1883 erau subscriși 1977 fl), se votaseră și statutele dar din cauza "*împrejurărilor nefavorabile*" cum se exprimă

procesul verbal, în realitate însă din cauza lipsei de interes la fruntașii din Săcele, comitetul s'a văzut silit a renunța dela această fericitoare idee.

O altă chestiune, care a preocupat Desp. nostru până la anul 1883 a fost ridicarea unui monument public poetului A. Mureșianu. Acesta a rezolvat-o comitetul așa că după ce nu s'a dat voie (din partea organelor administrative) a se ridica un monument public în piața din fața liceului român, s'a ridicat cu ocazia adunării gen. din 1883 un monument secular, la mormântul poetului, în cimitirul din Goaner.

Importantă e propunerea ce a făcut-o în adun. G. din 1872 (Brașov) fericitul jude Iosif Pop.

Anume, în toamna anului 1872 tocmai se deschidea universitatea din Cluj. Între concurse era numai unul singur pentru catedra de l. română. Se vede că comitetul central a cerut dela Ministru ca să se introducă catedre paralele (în limba română și maghiară) și pentru alte științe, cea ce Ministru a denegat.

Din cauza acesta judele Iosif Pop face propunerea

ca comitetul central să aducă chestiunea de nou înaintea adunării gen. a Asociațiunei, ca acesta să facă "*o reprezentare corespunzătoare către înaltul regim*" spre împlinirea acestei dorințe generale, deoarece acest drept ni-l dă și legea că Românii încă contribuie cu milioane la averea statului, din care se susține această universitate.

Starea de azi a Desp. se poate avea din Raportul gen. al an 1910.

Brașovul a găzduit adunarea generală a Asociațiunii de 3 ori; prima dată în 1862, iar celelalte două dela întemeierea Desp. încoace, în 1883 și 1906.

Cu ocazia ultimelor adunări s'a organizat și câte o expoziție; cea din 1906 a fost istorică retrospectivă, conținând un material f. bogat mai ales din archiva bisericeii Sf. Nicolae. Tot atunci s'au organizat o festivitate populară Anografică, cu care ocaziune au fost premiate orchestrele populare din Râșnov, Tohanul – Vechiu și Feldioara cu premii de câte 30 cor.

N. Bogdanu, director

Note

1. Arhivele Naționale, Filiala Sibiu, Fond Astra, doc.nr.563/1911
2. MOLDOVAN, VICTOR, Contribuția lui Nicolae Bogdan la întemeiere învățământului liceal românesc din Cluj. În: Angustia, 2, 1997, p.176
- Vezi și LUCIAN PREDESCU, Enciclopedia Cugetarea. Material românesc.

- Oameni și înfăptuiri, București, 1940, p.110
3. MOLDOVAN, VICTOR, Op.cit.p.176
4. Ibidem, p.175 și urm.

Abstract

A new document concerning „Despărțământul Brașov al ASTREI”, that belongs to prof. Nicolae Bogdan

The author brings into the specialists' attention a holographic document drawn up by Professor Nicolae Bogdan in 1911.

It is about a historical draft of the „Transylvanian Association for Romanian Literature and Culture” – A.S.T.R.A., Despărțământul Brașov (The Brașov Branch). It contains 13 pages of manuscripts on copybook sheets, with the title „The Branch Historian”. At the end, it has the signature of Nicolae Bogdan and also specifies his contribution as manager of this branch.

Eugenia Crișan
Bibliograf, Biblioteca ASTRA,
Sibiu, Str. George Barițiu, nr. 4
Tel 069/215775

scrierea

1.

[Istoricul Despărțământului]

✓ Desp. sa înființat în anul 1870.
La început sub numirea de : Desp. Bra-
sov - Preiscana al Asoc. Trăne p. Lit. rom. &
cultura pop. român, iar dela noua
aranjare, rebotează în ad. gen. din Re-
ghin (1890) : Desp. I (Brașov) al As. etc.

Dela înființarea sa și până azi
Desp. a funcționat neîntrerupt și sa
folosit de felurite mijloace pentru
popularizarea As.

N singură criză se poate observa
în viața Desp., anume dela 1895-1898,
când era amenințat & cu destră-
marea.

premiile vechestrelor populare din
Râșnov, Tohanul-Vechiu & Feldioara
(vite
cu ~~câteva~~ premii de) 30 cor.

N. I. Foghian, director